

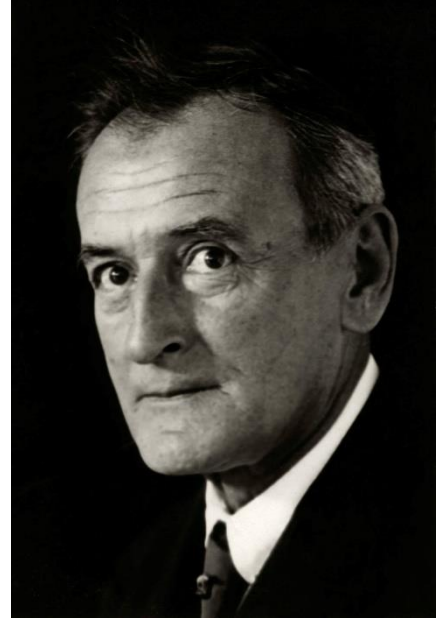
De muzikale geschiedenis van de Bayreuther Festspiele aflevering 7

Bayreuth 1924 een nieuw begin.

door Johan Maarsingh

Tien jaar na het abrupte einde van de Festspiele als gevolg van het uitbreken van de oorlog, beginnen op 22 juli 1924 de Bayreuther Festspiele. Er is geld zodat er wel voorstellingen kunnen plaatsvinden, maar van nieuwe producties kan geen sprake zijn. De decors zijn behoorlijk versleten en dat geldt niet alleen voor de *Parsifal*, die nog gaat in de encensering uit 1882. De medewerkers krijgen zelfs geen loon uitbetaald, hooguit onkostenvergoeding. Bayreuth is in 1924 pure Ehresache. De politiek speelt een rol op de achtergrond. De familie Wagner maakt in 1923 kennis met Adolf Hitler. Zijn NSDAP heeft aanhang in Bayreuth en hijzelf kan rekenen op de steun van Winifred Wagner. Siegfried Wagner is wat minder toeschietelijk, maar is Duits-nationaal gezind genoeg om iemand als generaal Ludendorff welkom te heten in Wahnfried. De militair woont de generale repetities bij van *Das Rheingold* en *Die Walküre*.

Op het programma staan twee opvoeringen van de *Ring*, onder muzikale leiding van Michael Balling (1866-1925). Deze dirigent speelde aanvankelijk altviool in het orkest van de Festspiele. Vanaf 1904 tot en met 1914 dirigeert hij diverse voorstellingen van *Tristan*, de *Ring* en ook *Parsifal*. Balling is eveneens betrokken bij de complete uitgave van Wagners werk. In 1925 dirigeert hij er voor het laatst.

Karl Muck

Karl Muck en Fritz Busch

Het merendeel van de voorstellingen wordt, zoals vanouds, gedirigeerd door Karl Muck (1859 - 1940). Aan hem wordt opnieuw de zorg toevertrouwd over de samenstelling van het orkest en de aanstelling van dirigenten. Bayreuth had voor 1914 een Stilbildungsschule, waar zangers en dirigenten vertrouwd werden gemaakt met de wijze waarop in Bayreuth Wagner werd opgevoerd. Tien jaar later is die traditie onderbroken en moeten Siegfried Wagner en Muck teruggrijpen op de generatie van voor 1914.

In 1924 komt er één dirigent van buiten de Bayreuther traditie: Fritz Busch (1890-1951). Sinds 1921 is hij directeur van de Opera in Dresden, en dus een verre opvolger van Richard Wagner zelf. Aan de Opera van Dresden behoren ook de opera's van Richard Strauss tot het gouden repertoire, iets dat Siegfried Wagner pijn doet. Als componist en dirigent kan hij niet op tegen Strauss. Brigitte Hamann

schrijft dat Busch wereldpremières van Strauss-opera's zou hebben gedirigeerd. Zij beroept zich op een schrijven van Siegfried Wagner aan Hanna Schmitz, echtgenote van de muzikjournalist Eugen Schmitz. Op 4 november 1924 dirigeerde Busch een wereldpremière: de opera *Intermezzo*, maar dat is pas na de Bayreuther Festspiele. Op 22 mei 1924 schrijft Busch aan Siegfried Wagner dat het misschien beter is de heropening van de Festspiele een jaar uit te stellen, misschien zijn er dan wel zangers en musici van de beste kwaliteit te vinden. De Festspiele vinden toch in 1924 plaats en Busch werkt mee. Zijn kritiek op de kwaliteit van de zangers en het orkest wordt terzijde geschoven.

Tussen Muck en Busch heerst wrevel. Muck schrijft aan Busch dat het van groot belang is dat een dirigent van de Festspiele dient te beschikken over het juiste fanatisme en geloof ten aanzien van Bayreuth. Daar staat Busch vreemd tegenover. Wat betreft politieke instelling staat Busch dichterbij de democratische Weimar-Republiek dan de Wagners. Volgens historica Brigitte Hamann zou Fritz Busch in Bayreuth voor het eerst zijn geconfronteerd met het symbool van de Nazi's: het hakenkruis. Busch werd door Siegfried Wagner uitgenodigd in Wahnfried om daar Generaal Ludendorff te ontmoeten. De dirigent bedankte, dit tot verbazing van Siegfried.

Na een voorstelling van *Die Meistersinger*, zong een groot deel van het publiek drie strofen van het Deutschland-Lied. Iets dat eveneens ongehoord was en dat vele aanwezigen van buiten Duitsland heeft verbaasd. De NRC bericht op 12 augustus 1924:

‘Na het einde van *Die Meistersinger von Nürnberg* heft een schare jongedames zeer geestdriftig ‘Deutschland, Deutschland über Alles!’ aan. Of dat hier juist van pas is, zij in het midden gelaten. Maar niet van pas is ongetwijfeld dat de bedoelde jongedames het lied een kwart te hoog intoneren, zodat het invallend publiek in de hoogste en allerhoogste ligging meezingen moet. Wat zelfs in deze akoestisch volmaakte zaal niet goed klonk.’

Erich Ludendorff

In 1925 keerde Fritz Busch niet meer terug naar Bayreuth, hoewel hij nog wel door Siegfried Wagner werd uitgenodigd. Karl Muck nam de muzikale leiding van *Die Meistersinger* over.

Er bestaat een plaatopname van het Voorspel tot de eerste acte van *Die Meistersinger von Nürnberg*, Karl Muck dirigeert het orkest van de Staatsopera in Berlijn. De opname dateert van 1928.

<https://www.youtube.com/watch?v=6gCiXVmdxvQ>

Er bestaat een filmopname van Wagners *Tannhäuser*-ouverture, uitgevoerd door de Staatskapelle Dresden onder leiding van Fritz Busch, opgenomen in 1932 en bedoeld voor vertoning in de bioscoop. Uiteraard klinkt de ouverture in de zogeheten Dresdener Fassung.

<https://www.youtube.com/watch?v=411kRjW5unY>

Hitlers machtsovername in 1933 betekende voor Fritz Busch een gedwongen vertrek uit Dresden en Duitsland. Volgend klankdocument geeft een indruk hoe Busch op 7 maart 1933 letterlijk verdreven werd uit de Semper Oper te Dresden.

<https://www.youtube.com/watch?v=GTkGC5RyYLY>

Er heerst een crisis in Bayreuth over beschikbare en geschikte dirigenten: niet-joods en bovenal Duitser. Furtwängler, tot dan toe vooral geldend als dirigent in de concertzaal, wordt gevraagd, maar blijkt niet beschikbaar. Knappertsbusch, jarenlang repetitor in Bayreuth, is werkzaam in München en geldt als concurrent voor Bayreuth, aangezien ook München Wagner-Festspiele organiseert.

Hitler kwam zelf naar Bayreuth en maakte zich kwaad over de Wotan: Friedrich Schorr. Een jood. Tot 1933 zingt deze bariton in Bayreuth. Hij zou met vele anderen, waaronder ook Lauritz Melchior, in 1933 zijn activiteiten verleggen naar de Verenigde Staten en vooral veel optreden aan de Metropolitan Opera in New York. Vele radio-opnamen zijn in het verleden op cd verschenen.

De hier volgende opname van een fragment uit *Das Rheingold* is gemaakt in Berlijn.

<https://www.youtube.com/watch?v=6pLu2Y7I8iQ>

Friedrich Schorr als Wotan in de Met

Paul Cronheim contactpersoon tussen Amsterdam en Bayreuth.

In 1924 verbleef in Bayreuth dr. Paul Cronheim (1892-1975, econoom en musicoloog). Hij werd in 1919 secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst; in 1920-1947: secretaris van de Wagner-Vereeniging. En was eveneens actief binnen het bestuur van het Concertgebouw. Karl Muck debuteert in 1919 bij het Concertgebouworkest en is in 1921 vaste dirigent van het orkest, als vervanger van Willem Mengelberg, die in Amerika verblijft. Cronheim krijgt het bij Muck voor elkaar dat Johannes den Hertog (1904-??) en Henri Daniel van Goudoever (1898-1977) als assistent-dirigent gaan meewerken aan de Bayreuther Festspiele. Beiden spelen in het Concertgebouworkest. Het Algemeen Handelsblad van 30 juli 1925 publiceert een foto van drie leden van het Concertgebouworkest die meespelen in het orkest van de Bayreuther Festspiele: Henk van Wezel (cello); Richard Sell (hoorn) en Alfred Indig (viool).

In een uitgebreid artikel in het Algemeen Handelsblad van 8 september 1924 geeft Cronheim een beschouwing over de gang van zaken in en rondom het Festspielhaus en hij stelt de vraag naar de zin van een Bayreuther Festspiele, zo lang na de oorlog. Hij is kritisch over de keuze van de werken die in 1924 op het programma zijn gezet. Een *Ring*-cyclus, *Meistersinger* en *Parsifal* zijn onder deze omstandigheden te veel van het goede. De intensieve voorbereiding is nu eigenlijk onvoldoende. Er zou meer geld, energie en tijd besteed moeten zijn aan de encensering van minder werken. Wel geeft hij hoog op over Lauritz Melchior, die zijn debuut maakt op de Groene Heuvel:

‘In dit opzicht kan Bayreuth ook dezen keer een buitengewoon succes boeken: de jonge Deense tenor Lauritz Melchior, die de rollen van Siegmund en Parsifal vertolkte. Ziedaar weer een heldentenor! Groot,forsch,veerkrachtig zijn figuur; één glanzende welluidendheid zijn stem; donker-fluweel in het fluisteren, stralend in het uitstroomen, steeds warm, nooit hard of geforceerd: de ware zangtoon, die de ééne snaar doet trillen. Het timbre is eenigszins baritonaal getint en herinnert aan Urlus. Het spel is nog niet geheel af, maar reeds thans beschikt het over het groote dramatisch gebaar. Slechts één voorbeeld. Siegmund's noodkreet ‘Wälse wo ist dein Schwert’: het langzaam opheffen der beide armen tot hoog boven het hoofd in volkomen overeenstemming met het geweldige aanzwellen der stem: dit zijn oogenblikken waarin onze verbeelding ongestoorde werkelijkheid wordt.’

Melchior als Parsifal

Er zijn diverse live-opnamen van *Die Walküre* met Melchior als Siegmund. Een provisorische opname uit 1940 geeft een indruk waartoe deze zanger in staat kon zijn. <https://www.youtube.com/watch?v=tK73aQFy0-4>
In 1925 maakte Melchior een opname van een fragment uit de Tweede akte van *Parsifal*. Helaas is die niet te vinden. Wel een heel fraai klinkende opname van de slotscène. <https://www.youtube.com/watch?v=5U7zrgYL36k>

In dirigent Karl Muck ziet Cronheim de drijvende kracht die het artistieke peil hoog houdt. De toekomst van het festival is afhankelijk van de mate waarin Karl Muck zijn ideeën weet door te zetten. Hoe zou dat dan moeten? Muck zou onmogelijk alle voorstellingen kunnen dirigeren. Er zou een nieuwe lichter zangers, musici en dirigenten moeten optreden in Bayreuth.

De Hamburger Nachrichten houdt naar aanleiding van de Festspiele in 1924 een rondvraag over de toekomst van Bayreuth. Thomas Mann heeft geantwoord: ‘Wagner zal

nimmer ophouden mij belang in te boezemen en elke aanraking met zijn werk doet mij de onweersaanbaarheid voor de geheele wereld van deze knappe, machtige kunst, die ons nog altijd laat overwinnen, begrijpen. Maar Bayreuth zoals het nu is boezemt mij hoegenaamd geen belang in en ik moet wel aannemen, dat ook de wereld er zich nooit meer voor zal interesseren’

In de volgende aflevering zullen opnamen centraal staan die vanaf 1927 in Bayreuth zijn gemaakt. De Engelse firma Columbia interesseert zich in hoge mate voor Bayreuth. 🎵